

Stanko Josip Škunca

PROŠLOST CRKVE U ISTRI

Državni arhiv u Pazinu, Pazin, 2014., 269 str.

Knjiga *Prošlost Crkve u Istri* Stanka Škunce, marljiva i plodna istraživača istarske crkvene povijesti, prema riječima samog autora, predstavlja „*presmion pothvat da bi zadovoljio zahtjeve suvremene povijesne znanosti*“. Međutim, valja odmah na početku naglasiti da, iako se knjiga ne temelji na radu na izvorima nego je rezultat prikupljanja, usustavljivanja i interpretacije historiografskih radova, različite vrijednosti, o povijesti Katoličke Crkve u Istri, ona je vrijedna zbog toga što dugu povijest kršćanstva na istarskom poluotoku smješta na jedno mjesto, kao i zbog originalnih autorovih interpretacija nekih trenutaka te povijesti.

Mons. dr. Dražen Kutleša, porečki i pulski biskup, u predgovoru piše: „*Otac Stanko Škunca je pokušao sažeti najvažnije događaje iz povijesti Crkve u Istri i na vrlo pristupačan način ponuditi čitateljima to bogatstvo u jednoj knjizi.*“ Na tragu tradicionalne podjele opće povijesti Crkve na stari, srednji i novi vijek, knjiga je podijeljena na tri dijela: I. dio Crkva u Istri u starom vijeku (str. 11-57), II. dio Istarska Crkva u srednjem vijeku (str. 61-101), III. dio Crkva u Istri u novom vijeku (str. 105-208). Svaki od tri dijela opet je podijeljen na više poglavlja.

Prvi dio – Crkva u Istri u starom vijeku – obuhvaća vrijeme od pojave prve kršćanske zajednice u Poreču sredinom 2. stoljeća, formiranju koje su prethodili pojedinačni prijelazi na kršćanstvo, pa do dolaska Istre pod vlast Bizanta u vrijeme Justinijanove rekonkviste u 6. stoljeću i rascjepa Akvilejskog patrijarhata na početku 7. stoljeća. U tom vremenskom razdoblju dugom 4 i pol stoljeća kršćanstvo je prošlo put od progonstva i mučeništva do priznavanja slobodnog djelovanja i proglašenja službenom religijom Rimskog Carstva. Autor o tom vremenu donosi i mnoštvo informacija: od tradicije da je

kršćanstvo u Istru donio sam apostol sv. Marko, odnosno njegov učenik Hermagora, kod Hrvata i Slovenaca nazvan Mohor, prema kojoj je skeptičan jer nema potvrde u povijesnim vrelima onoga vremena do nastanka istarskih biskupija: Porečke, Pulske, Novigradske i Pićanske. Širenje kršćanstva na istarskom poluotoku i njegovo institucionalno strukturiranje stavljeno je u kontekst širih zbivanja na religioznom i političkom planu onoga vremena.

Samom pak unutrašnjem ritmu kršćanskoga života posvećena je dužna pozornost. Tu je mučenički hod istarske Crkve s imenima njezinih poznatih mučenika, od sv. Maura i sv. Germana do drugih, manje poznatih, mučenika. Posljedice Milanskog edikta iz 313., kojim je Crkva dobila slobodu djelovanja, osjetile su se i u Istri, ne samo u porastu broja kršćana nego i u sve žučnijim teološkim raspravama, herezama i raskolima. Jedan od raskola poznat je kao „Istarski raskol“ kada su istarski biskupi odbili podržati papinu osudu triju teologa, tzv. tri poglavlja. Smatrali su da su spomenuti teolozi iznosili ispravno učenje o dvjema Kristovim naravima, a osudu pape Pelagija pripisivali su pritisku cara Justinijana. U raspravama oko „enigme biskupije Cisse“, tj. pitanja gdje se nalazila spomenuta biskupija, autor, nakon navođenja različitih mišljenja, obrazlaže zbog čega mu se opravdanim čini mišljenje da se Cissa nalazila na otoku Pagu, u blizini Novalje. Na kraju su i informacije o sakralnoj arhitekturi, među kojom posebno mjesto zauzima Eufrazijeva bazilika u Poreču, te smjene raznih vlasti u Istri i njihove posljedice na vjerske prilike.

U drugome dijelu – Istarska Crkva u srednjem vijeku – autor, slijedeći kronologiju zbivanja, prati plovidbu „Petrove lađe“ u istarskim „teritorijalnim vodama“, od seobe naroda do pojave reformacije u 16. stoljeću. Ukazuje na nemogućnost točnije rekonstrukcije povijesne zbilje, kako one općepovijesne tako i crkvene za 7. i 8. stoljeće. Razlog je nedostatak povijesnih izvora iz tog vremena. Feudalizacija Crkve, pad discipline, borbe za investituru, imali su prepoznatljive posljedice i za mjesnu Crkvu u Istri. O „tamnom dobu“ Crkve u Istri u 9. i 10. stoljeću, posljedici zbivanja unutar opće Crkve na lokalna istarska crkvena zbivanja, doneseni su re-

levantni podatci. Autor posebnu pozornost posvećuje „feudalnom oklopu“ u kojemu se Crkva našla. Njezini dostojanstvenici okovani tim oklopom, u mjeri u kojoj su postajali sve više feudalci, sve su se manje brinuli o svom duhovnom poslanju. Često braneći feudalizam kao stvarnost koja dolazi od Boga, branili su svoje povlastice, pri čemu su zanemarivali svoju službu pastira i predstojnika vjerskih zajednica. Svježina i polet svjedočkog, mučeničkog kršćanstva iz prva tri stoljeća pomalo se gasila. No i u tom tamnom vremenu stijeg kršćanstva hrabro su držali monasi. U Istri je, kako autor navodi, došlo do osnivanja ili obnove nekoliko samostana: sv. Marije i sv. Mihovila nad Limom, sv. Petronile u Dvigradu, sv. Mihovila kod Bala, sv. Ivana na Pučini kod Poreča i u Svetvinčentu. Novi polet pomalo umornom kršćanstvu udahnut će tzv. „prosjački redovi“ nastali u 13. stoljeću: dominikanci, franjevci i serviti. Njihovu nazočnost na istarskom poluotoku kao i redovničku renesansu u 15. stoljeću, tijekom koje, uz pojavu opservanata strožeg krila franjevaca, u Istru dolaze i pavlini, autor promatra u dinamici, s jedne strane okoštavanja crkvenih struktura, a s druge strane nicanja novih karizmi u Crkvi koje tim strukturama udahnuju novu životnost i snagu.

U sintetizirano-zgusnutoj formi Škunca donosi pregled političkih promjena izazvanih smjenama vlasti od 8. do 15. stoljeća, poimence od one langobardske preko franačke, njemačkih feudalaca, akvilejskih patrijarha do borbe između Venecije i Habsburgovaca, Venecije i Genove za prevlast u Istri i podjela Istre između Habsburgovaca i Venecije u 14. stoljeću, te kako su političke promjene utjecale na život Crkve. Na taj način u prošlosti Crkve nije nešto izolirano, neovisno o političkoj i društvenoj zbilji, ta prošlost zapravo pulsira unutar te zbilje, u međusobnom prožimanju i utjecaju. Dužna pozornost posvećena je dolasku Hrvata, njihovu pokršćavanju i glagoljskoj baštini. Što se tiče glagoljske baštine, smatra da je došlo vrijeme za napuštanje ćirilometodske teorije o nastanku glagoljice i prihvaćanja novih teorija koje nastanak glagoljice smještaju u vrijeme dolaska Hrvata.

Prvo veliko razdoblje novovjekovne prošlosti Crkve u Istri autor uokviruje reformacijom kao početkom i Napoleonovim vremenom kao završetkom toga razdoblja. Oba su ta događaja bili udari na Crkvu i oba su ostavila prepoznatljive ožiljke na njezinu licu, kako na onoj općoj tako i na mjesnoj, istarskoj razini. Prvi je bio udar iznutra, dok se onaj drugi, implementirajući ideje Francuske revolucije, dogodio izvana. U tom vremenu dugom skoro 300 godina Crkva prolazi krize i padove, nakon kojih, u pravilu, dolaze obnove i usponi.

O dvama temeljnim problemima u drugom, novovjekovnom razdoblju (od uspostave austrijske vlasti u Istri 1815. do propasti te vlasti nakon Prvog svjetskog rata 1914.) s kojima se suočila Katolička Crkva u Istri: onom „unutrašnjem“ – sekularizaciji, nedostatku svećenika i prijemima oko uporabe staroslavenskog i hrvatskog jezika u liturgiji i onom „izvanjskom“ – sudar hrvatskog i talijanskog nacionalnog pokreta te pojava liberalizma s kojim dolazi ateizam i socijalizam praćen borbenim antiteizmom, autor piše *sine ira et studio*, ne pada u napast demonizacije protivnika Crkve. Sve navedene pojave slijevaju se u nemirnu maticu društvenih procesa unutar kojih je teško izdvojiti koliko vanjski (svjetovni) čimbenici uvjetuju unutrašnje (crkvene), odnosno koliko unutrašnji određuju one vanjske.

Treće razdoblje obuhvaća povijest Crkve u Istri u doba dvaju totalitarizama: fašizma i komunizma te razdoblje uspostave samostalne hrvatske države. Talijanska fašistička vlast svojim je primarnim zadatkom u krajevima koji su pripali Italiji nakon Prvog svjetskog rata smatrala rješavanje „slavenskog pitanja“. Konkretno, to je značilo brisanje hrvatskog i slovenskog identiteta u Istri i čitavoj Julijskoj Veneciji. Budući da je put od potiskivanja do radikalne eliminacije hrvatske i slovenske većine na tom prostoru bio neizvediv bez udara po nacionalno-političkoj eliti, na udaru su se prvi našli istarski učitelji, svećenici, pravnici. „Fasci di combattimento“, osnovani 1919. radi borbe protiv socijalizma i komunizma, u Istri i Julijskoj Veneciji, imali su primarno nacionalni zadatak: zastrašivanjem, prijetnjama i batinanjem onemogućiti svaki hrvatski i slovenski javni

nacionalno-politički izričaj. Istarsko je hrvatsko svećenstvo, stojeći na braniku nacionalnih prava svojih sunarodnjaka, „u ime nacije“ prošlo svoj 24 godine dug križni put.

Po oslobođenju Istre od njemačke okupacije hrvatsko je svećenstvo pružilo svesrdnu podršku komunističkoj vlasti u diplomatsko-političkoj borbi za sjedinjenje Istre s maticom Hrvatskom. Pri tome je bilo svjesno opasnosti komunizma. U situaciji biranja između nacionalne slobode, iako pomiješane s protuvjerskom propagandom, ili ostanka u stranoj državi neprijateljski raspoloženoj prema Hrvatima (i Slovencima), opredijelili su se za ono prvo. Izdigli su se iznad uskih staleških interesa u ime općeg dobra. Ono što su oni učinili, komunistička vlast, za dugih za 45 godina, nikako nije uspijevala. I onda, kad je tražila „modus vivendi“ s Katoličkom Crkvom u Istri, ta je vlast ostala opterećena ideološkom komunističkom matricom unutar koje Crkva, posebno njezine hijerarhijsko-kleričke strukture, predstavljaju trajnu opasnost za tzv. „narodnu vlast“. Ako su pod Italijom istarski hrvatski svećenici prošli križni put „u ime rase“ (nacije), ovaj su put to isto prošli „u ime klase“ (ideologije). O svemu navedenom, kao i o mnogim drugim crkvenim stvarima u doba dvaju totalitarizama, čitatelj će naći uravnoteže i argumentirane ocjene, pisane jasno, jednostavno, „pitko i čitko“.

Praćenje povijesnog hoda Katoličke Crkve u Istri Škunca završava osvrtom na suvremena zbivanja, od uspostave samostalne Hrvatske do recentnih događaja. Vjerno Bogu i vjerno Istri, istarsko će svećenstvo podržati stvaranje samostalne hrvatske države. U novim prilikama bez Damoklova mača komunizma nad glavom, ali s mačem konzumizma, hedonizma i liberalnog relativizma, Crkva u Istri, poštujući posebnosti mjesta i prilika, traži putove i metode „nove evangelizacije“, zaključuje autor.

Na kraju knjige popis je kratica i literature. U priložima se nalaze prijevodi dvaju dokumenata značajnih za povijest Crkve u Istri: Istarske konstitucije ispitane od Kongregacije Tridentskog koncila i Primjena bule pape Leona XII. „Locum beati Petri“ iz 1828. te

Kronotakse biskupa s područja današnje Porečke i Pulske biskupije. Kazalo osoba i toponima pomaže i olakšava služenje knjigom.

Iako knjiga nema znanstvene pretenzije – ne temelji se na radu na izvorima, niti je pisana metodologijom uobičajenom u povijesnoj znanosti, nego je rezultat autorova prikupljanja, usustavljivanja i interpretacije historiografskih rezultata, ona je i kao popularno-publicističko djelo vrijedan doprinos 18 stoljeća dugoj povijesti Katoličke Crkve na istarskom poluotoku. Škuncine su ocjene prošlosti odmjerenе i uravnotežene. Ni u jednom trenutku ne pada u napast apologije djelovanja Crkve nego nastoji obrazložiti čime je bilo uvjetovano i na čemu se temeljilo crkveno i društveno djelovanje klerika i laika. Kao teolog po formaciji i povjesničar po vokaciji, autor svoje teološke refleksije nastoji obrazložiti na povijesno-egzaktan način. Povjesničar pomaže teologu da ne isklizne u apstraktne, manihejske, crnobijele teološke refleksije u svom zaokruživanju povijesne stvarnosti. Crkva je u svijetu, ali nije od svijeta i upravo ta bipolarnost izvor je mnogih unutarcrkvenih prijepora, ali i sudara Crkve s društveno-političkom stvarnošću.

Stipan Trogrlić